

Even Apeldoorn bellen...

Een krijgsmacht is een krijgsmacht door de wapens waarover zij beschikt. Als zwaarmacht moet zij bereid en in staat zijn deze wapens zo nodig te gebruiken. Technologie speelt een belangrijke rol bij het ontwikkelen van wapens, wapensystemen en het steeds verder vergroten van snelheid, bereik, precisie en effect. Behalve conventionele wapens waarmee de mensheid sinds de klassieke oudheid conflicten heeft uitgevochten, heeft deze eeuw een nieuwe categorie bedreigingen gebracht. Het gaat daarbij om wapens van nucleaire, biologische en chemische aard.

De Eerste Wereldoorlog introduceerde de gasoorlog. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het nucleaire wapen voor het eerst ingezet. Dat biologische wapens mogelijk waren, is al lange tijd bekend. Al in de verre oudheid werden kadavers opzettelijk in waterputten gegooid om dood en verderf te zaaien. Zeker vanaf de jaren vijftig besteedt de krijgsmacht aandacht aan de nucleaire, chemische en biologische dreiging en bescherming. Met name als het om biologische

wapens ging was het theoretisch gehalte – gelukkig – groot. Vanaf het begin van de jaren negentig kreeg dit soort middelen echter een herkenbaar en angstaanjagend gezicht.

VN-inspecteurs in Irak ontdekten dat de militairen in het bezit waren van dodelijke micro-organismen en andere giftige stoffen die door levende organismen kunnen worden geproduceerd (toxines en bioregulatoren). Uit de beschikbare literatuur blijkt dat Irak beschikte over anthrax, botuline-toxine en kankerbevorderende middelen.

Een andere schok ontstond na 1989. In dat jaar liep een belangrijke Russische wetenschapper naar het Westen over. Langzaam maar zeker kon vervolgens een beeld worden opgebouwd van wat wordt aangeduid als het 'Biopreparat Complex'. Tienduizenden wetenschappers hielden zich in de voormalige Sovjet-Unie binnen deze organisatie bezig met onderzoek naar de bruikbaarheid van onder meer pest en pokken als wapen.

Daarnaast waren er diverse andere alarmerende incidenten: de 'Aum Shinrikoye' sekte in Japan, die bezig was met het ontwikkelen van een biologisch wapen en een zekere Larry Harris, die in de Verenigde Staten anthrax wilde produceren. Verder doken regelmatig geruchten op dat bepaalde virussen uit laboratoria zouden zijn verdwenen. Tegelijkertijd trad er – als het gaat om onderzoek – een belangrijke verandering op. Vele decennia lang lag, ook in het Westen, het onderzoek naar wapens in de handen van militaire organisaties. In militaire laboratoria vond onderzoek naar mogelijkheden, dreiging en bescherming plaats. De wereld wordt thans geconfronteerd met een nieuwe situatie. Biochemisch onderzoek vindt plaats in honderden kleinere en grotere, vooral civiele instituten. Dit onderzoek is in beginsel gericht op positieve doelen; nieuwe medicijnen, verbetering van productiemethoden en dergelijke. Tegelijkertijd ontstaat kennis en ontstaan – al dan niet gewild – middelen die als wapen kunnen worden ingezet. Genetische manipulatie kan leiden tot biologische wapens; eenvoudige toxines en bioregulatoren kunnen nu langs synthetische weg worden bereid.

Betekent dit nu dat wereldwijd mens en dier direct van een hopelijk afdoend gasmasker moe-

ten worden voorzien? Zeker niet, daarvoor is de dreiging te diffuus. Duidelijk is wel dat er elders in de wereld een groter risico bestaat dan in Nederland. Duidelijk is ook dat terroristen een dergelijk middel zouden kunnen gebruiken. Of ons land een voor de hand liggend doelwit is, is discutabel. Anderzijds zou het van struisvogel-politiek getuigen de ogen voor het bestaan van deze dreiging te sluiten. Er is geen reden voor paniek, er is wel reden voor zorg. De kans dat een dergelijk wapen hier wordt gehanteerd mag klein zijn; de gevolgen zullen in een dergelijk geval groot zijn.

Een bijkomend probleem is dat biologische middelen niet zijn gebonden aan landgrenzen. Het getuigt derhalve van realisme en visie dat een werkgroep met vertegenwoordigers van het ministerie van Defensie en twee onderzoeksinstellingen van TNO, het Prins Mauris Laboratorium (TNO-PML) en TNO-Preventie en Gezondheid (TNO-PG) een eerste inventarisatie heeft uitgevoerd. Deze werkgroep heeft zich met alle aspecten van de verdediging tegen biologische wapens beziggehouden: dreigingsanalyse, profylaxe (preventieve maatregelen), detectie, fysieke bescherming, ontsmetting, therapie, het nemen van monsters en identificatie. Gelukkig blijkt Nederland onder meer in de genoemde laboratoria al een zekere, zij het verder te ontwikkelen, kennis in huis te hebben. TNO-PG op het gebied van infectieuze micro-organismen, profylaxe en specifieke therapie. Kwantitatieve dreigingsanalyse via computersimulaties, fysieke bescherming, ontsmetting en waterzuivering zijn nauw gelieerd aan de verdediging tegen chemische wapens en behoren tot het expertisegeried van het TNO-PML. Beide instituten zijn, elk op hun gebied, expert in kwalitatieve dreigingsanalyse, detectie, monsternamen, identificatie en therapie.

Uiteraard is sprake van activiteiten die complementair zijn aan die van de NAVO-bondgenoten. Tegelijkertijd moet worden geconstateerd dat dit domein, door de gevoeligheid van de informatie, nadrukkelijk een eigen inspanning vereist. Deze is ook nodig om de dialoog met partners te kunnen voeren. Deze samenwerking met bondgenoten op gebieden als detectie, melding en waarschuwing en *'consequence management'* is van belang en kan zelfs van levensbelang zijn.

Binnen de NAVO worden daartoe, we hebben het immers over nationale verantwoordelijkheden, behoedzaam eerste stappen gezet. Daarnaast ligt ook nationaal bredere samenwerking in de rede. Gedacht kan worden aan samenwerking tussen de ministeries van Defensie, Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (vws) bij de bestrijding van rampen met onder meer biologische en chemische middelen.

Op dit gebied wordt sinds kort gewerkt aan een plan van aanpak. Defensie en vws zouden – op medisch gebied – kunnen bijdragen aan het ontstaan van een kenniscentrum waaraan bijvoorbeeld het Centraal Militair Hospitaal, het Calamiteiten Hospitaal van Defensie, het Academisch Ziekenhuis Utrecht en het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne kunnen bijdragen. Niet in de laatste plaats zou interdepartementale samenwerking gericht op rampengeneeskunde en bestrijding van infectieziekten kunnen bijdragen aan een beter beeld van de benodigde kennis en middelen. Biologische wapens zijn 'eng': men weet dat ze bestaan, maar alleen eventuele effecten zijn zichtbaar.

De dialoog rond deze wapens wordt bemoeilijkt door taalbarrières tussen wetenschappers, beleidsmakers en het bredere publiek. Jargon als 'infectieuze agentia' – gevaarlijke stoffen die via de ademhalingswegen in het lichaam kunnen komen – behoort niet tot het dagelijks woordgebruik. Toch bestaat een zeker besef dat we de dreiging van dit soort middelen niet kunnen negeren. Het valt te hopen dat voorliggende inventarisatie zal leiden tot verdere stappen. Mocht de krijgsmacht of mocht Nederland onverwacht met dit soort middelen worden geconfronteerd, dan biedt 'even Apeldoorn bellen' geen oplossing. Gelukkig begint dit besef te leven.